

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο πολυπράγμων J.K. Galbraith

Ο JOHN KENNETH GALBRAITH ήταν ένας άνθρωπος που σίγουρα δεν περνούσε απαρατήρητος. Κατ' αρχάς γιατί ήταν πολύ ψηλός και είχε δυνατή φωνή, αλλά κυρίως γιατί είχε άποψη, την οποία υποστήριζε με πειθώ και στιλ τόσο στο αυστηρά επιστημονικό του έργο όσο και με τις πολλαπλές δραστηριότητές του πέρα από τον στενό επαγγελματικό του χώρο. Το χαρακτηριστικό του ήταν η μεγάλη του ευχέρεια να ξεχωρίζει την ουσία από τις φιοριτούρες, το στάρι από την ήρα, και να αντιλαμβάνεται τάσεις υπό διαμόρφωση πριν ακόμα αποκρυσταλλωθούν και μετρηθούν από άλλους. Μπορούσε να τις τεκμηριώνει και να τις καταγράφει με πειστικό και κατανοητό τρόπο.

Λίγοι καταξιωμένοι επιστήμονες έχουν το κέφι και την ευχέρεια να ξεπερνάνε τον επιστημονικό τους χώρο και να προσεγγίζουν το ευρύ κοινό. Ο J.K. Galbraith¹ το έκανε αυτό με κέφι και με όλους τους τρόπους της εποχής του: με τα μυθιστορήματά του, όπως το *A Tenured Professor*,

1. Σε όλο το κείμενο καλού-κακού συνεχίζω να χρησιμοποιώ τα αρχικά του μην τυχόν και υπάρξει παρανόηση και σύγχυση με τον γιο του James Galbraith.

με τις εκπομπές του στο ραδιόφωνο, με τις εκπομπές του στην τηλεόραση,² με άρθρα στον Τύπο και γράμματα προς πολιτικούς. Ήταν πολυγραφώτατος και όλη του η δουλειά, επιστημονική ή μη, χαρακτηρίζεται από βαθιά άρνηση σε συμβατικότητα και δόγματα. Αντί να ακολουθεί τυφλά μια σχολή σκέψης, είχε πάντα μια εξελικτική προσέγγιση προσπαθώντας να εξετάζει τις μεταβαλλόμενες συνθήκες και την ανάγκη αλλαγής των ιδεών μας ώστε να ταιριάζουν σε νέες καταστάσεις. Με άλλα λόγια, ήταν ένας ανήσυχος επιστήμονας και ένας προοδευτικός άνθρωπος. Καμία έκπληξη δεν προκαλεί η πολιτική του τοποθέτηση στο Δημοκρατικό Κόμμα των ΗΠΑ.³

Η επιστημονική σκέψη του είχε μια βαθιά κριτική προσέγγιση. Το στίλ της γραφής του, αλλά και των ομιλιών του, χαρακτηρίζεται από χιούμορ (το οποίο ενίοτε αγγίζει τη σκωπτικότητα) και είναι εντονότατο στο βιβλίο αυτό. Αυτό το έμφυτο χιούμορ του βοήθησε κάποιες από τις τοποθετήσεις του να γίνουν γνωστά αποφθέγματα, τα οποία χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα.

Για να καταλάβει ο αναγνώστης καλύτερα και τον ίδιο και το βιβλίο θα διαχωρίσω το έργο του, συνδυάζοντάς το με την προσωπικότητά του, σε δύο μέρη: την επιστημονική δουλειά του από τη μια και την παρακαταθήκη που

2. Μια παραγωγή του BBC [The Age of Uncertainty: <https://www.youtube.com/watch?v=kFdK8zqZMEo>], που μπορεί κανείς να παρακολουθήσει στο YouTube, κάνει μια αναδρομή όλης της ιστορίας των οικονομικών επιστημών, ενταγμένης στον χώρο και τον χρόνο, με εξαιρετικό ενδιαφέρον εξίσου για οικονομολόγους και μη.

3. Έτυχε να είμαι στη Βοστώνη κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του ελληνικής καταγωγής δημοκρατικού υποψηφίου Michael Stanley Dukakis το 1988. Ο J.K. Galbraith, 80 χρονών τότε, τον υποστήριζε με πάθος και ορμή εφάβου.

άφησε με την προσπάθειά του να προσεγγίσει την κοινωνία, πριν η σημασία του «ενεργού πολίτη» γίνει της μόδας και ενσωματωθεί στο πολιτικά ορθό λεξιλόγιο.

Ο καθηγητής John Kenneth Galbraith: Επιστήμη και διεπιστημονικότητα

Στην εποχή που ο J.K. Galbraith ξεκίνησε την καριέρα του, ένας καθηγητής οικονομικών κρινόταν, όπως και σε κάθε άλλη επιστήμη, από αυτό που ονομάζουμε «συμβολή στην επιστήμη», δηλαδή η έρευνα και το συγγραφικό του έργο έπρεπε να δημιουργούν νέα γνώση. Έτσι, ο J.K. Galbraith έγινε καθηγητής λόγω της συμβολής του στην επιστήμη. Τι έκανε πέρα από την επιστημονική του έρευνα ήταν κάτι που άλλοι το εκτιμούσαν και άλλοι το καταδίκαιζαν. Πιθανολογώ ότι η κριτική για το μη επιστημονικό έργο του ήταν το έναυσμα για το *A Tenured Professor*.

Η συμβολή του στο επάγγελμα μπορεί να συνοψιστεί σε μία πρόταση: το να εκλεγείς «μόνιμος καθηγητής» στο Χάρβαρντ στα 41 σου χρόνια σημαίνει ότι περνάς από την κρίση των ομότιμών σου, που λογικά θα είναι οι καλύτεροι του επαγγέλματος (peers). Καμία έκπληξη: το βιογραφικό του ήταν πλούσιο όχι μόνο για τις σπουδές του (στο Μπέρκλεϊ), τη διδασκαλία στο ίδιο το Χάρβαρντ και στο Πρίνστον και τις επιστημονικές του δημοσιεύσεις, αλλά και για:

- Τη διεθνή του εμπειρία (καθόλου αυτονόητη για τους Αμερικανούς⁴ της εποχής) με ταξίδια στην Ευρώπη,

4. Γεννήθηκε στον Καναδά με αγγλική υπηκοότητα και αυτό τον έκανε αυτομάτως πιο διεθνή από τον μέσο Αμερικανό. Αμερικανική υπηκοότητα πήρε μόλις το 1937.

όπου γνώρισε τον Τζον Κέινς (John Maynard Keynes) και επηρεάστηκε από τις ιδέες του. Ο Κέινς ήταν ένας από τους λίγους οικονομολόγους που ανέτρεψε τα στερεότυπα της εποχής του και άλλαξε την πορεία της οικονομικής σκέψης.

- Τις γνώσεις του στην οικονομική πολιτική, έχοντας δουλέψει στο Υπουργείο Γεωργίας και άλλες σημαντικές θέσεις την εποχή του New Deal του Φραγκλίνου Ρούζβελτ (Franklin Delano Roosevelt), και, τέλος,
- Τον ρόλο του ως εκδότη του περιοδικού *Fortune* για μία πενταετία.

Οι κυρίαρχες διαφορές της οικονομικής επιστήμης αφορούν τον ρόλο του κράτους σε σχέση με τον ρόλο της αγοράς: Ποιο είναι το άριστο μείγμα που εξασφαλίζει οικονομική ανάπτυξη; Οι ακραιφνείς οπαδοί του κυρίαρχου ρόλου, είτε του κράτους είτε της αγοράς, γίνονται δογματικοί. Το κυρίαρχο δόγμα της εποχής όταν ο J.K. Galbraith εξελέγη καθηγητής στο Χάρβαρντ ήταν τα νεοκλασικά οικονομικά, που προεβδύουν την κυριαρχία του μηχανισμού της αγοράς και τη μαθηματική προσέγγιση της επιστήμης με υποδείγματα και εξισώσεις. Χρησιμοποιώντας οικονομικές μεταβλητές οι οικονομολόγοι μπορούν να προβλέψουν εξελίξεις και να υπολογίσουν την άριστη οικονομική πολιτική. Έτσι εξασφαλίζεται η επιστημονική καθαρότητα των οικονομικών: είναι θετική επιστήμη. Ωστόσο, ο αντίλογος είναι ότι τα οικονομικά είναι μια κοινωνική επιστήμη και οι προσπάθειες μαθηματικής απεικόνισης είναι μεν χρήσιμες αλλά παραμελούν την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας, που προσδιορίζεται από κοινωνικούς και θεσμικούς παράγοντες. Άρα, απλά μαθηματικά συμπεράσματα, που δεν εντάσσονται σε χώρο και χρόνο, κινδυνεύουν να

οδηγήσουν σε λάθη που σε κάποιες περιπτώσεις μπορούν να αποδειχθούν μοιραία. Μια διεπιστημονική προσέγγιση, που συνδυάζει οικονομικές μεταβλητές με εργαλεία της κοινωνιολογίας και των πολιτικών επιστημών, είναι πολύ πιο προσαρμοσμένη στον περίπλοκο πραγματικό κόσμο.

Το έργο του J.K. Galbraith πριν εκλεγεί έχει τα χαρακτηριστικά του υποψήφιου καθηγητή των καλύτερων πανεπιστημίων του κόσμου: δημοσιεύει ανάμεσα στο 1936 και το 1948 στα καλύτερα επιστημονικά περιοδικά (*Quarterly Journal of Economics*, *American Economic Review*, *Review of Economics and Statistics*, *The Economic Journal*) και ξεκινώντας από θέματα της αγροτικής οικονομίας περνάει σε όλες τις σημαντικές έννοιες της εποχής. Ασχολείται με την ακαμψία των τιμών ως αποτέλεσμα μονοπωλιακής δύναμης, με την αδυναμία της αγοράς να οδηγηθεί σε γενική ισορροπία με αρνητικά αποτελέσματα για μια δίκαιη ανάπτυξη, με τον σύγχρονο ανταγωνισμό και ό,τι αυτό συνεπάγεται για την επιχειρηματική πολιτική, με την πολιτική ελέγχου του πληθωρισμού, και δημοσιεύει την ίδια περίοδο αναλύσεις για την οικονομία της μεταπολεμικής Ευρώπης στο *Fortune* και αλλού. Σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιεί τις βασικές οικονομικές έννοιες που κυριαρχούν στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, αλλά η ενασχόλησή του εστιάζει ήδη σε θέματα στα οποία διαφαίνονται οι ανεπάρκειες της αγοράς. Στην πραγματικότητα βάζει τις βάσεις για το μεταγενέστερο ρηξικέλευθο έργο του.

Η ενδελεχής ανάλυση της μεγάλης οικονομικής κρίσης του 1929 στο βιβλίο *The Great Crash* (1929), που δημοσιεύεται το 1955, εντυπωσιάζει την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά η πιο διάσημη επιστημονική του δουλειά έρχεται τα επόμενα χρόνια. Στην επόμενη δεκαετία, ως επιτυχημένος καθηγητής, έγραψε αρκετά και ασχολήθηκε με

την πολιτική. Το έργο όμως που τον έκανε διάσημο παγκόσμια ήταν η τριλογία του αμερικανικού καπιταλισμού, που γράφτηκε σε χρονικό διάστημα μίας εικοσαετίας, αφού έγινε καθηγητής, και περιλαμβάνει τρία βιβλία: *The Affluent Society*⁵ (1958), *The New Industrial State*⁶ (1967) και *Economics and the Public Purpose*⁷ (1973). Η τριλογία βασίζεται σε επιστημονική αλλά μη μαθηματική ανάλυση και γράφεται με τρόπο που μπορεί να διαβαστεί εύκολα και από έναν μη οικονομολόγο. Με λίγα λόγια, η τριλογία λέει ότι η βάση των οικονομικών των περασμένων αιώνων στηρίχθηκε στην ανάγκη να παραχθούν βασικά αγαθά για όλους, ενώ στη μεταπολεμική εποχή στις ΗΠΑ, που οι βασικές ανάγκες είχαν καλυφθεί, η παραγωγή προσδιοριζόταν από τη διαφήμιση και έναν μηχανισμό δημιουργίας αναγκών. Κεντρικό ρόλο σε αυτό παίζουν οι μεγάλες επιχειρήσεις που κατέχουν τεχνολογία και καθυποποιούνται ελέγχοντας μεγάλο μέρος της παραγωγής. Με αυτή την ανάλυση καταλήγει ότι είναι απαραίτητη η κρατική παρέμβαση για έναν υγιή προγραμματισμό καθώς και ο συντονισμός μεταξύ των αναπτυγμένων χωρών. Τα συμπεράσματα της τριλογίας, αν τα δει κανείς με το πρίσμα της σημερινής εποχής, δεν είναι καθόλου επαναστατικά, αλλά την εποχή που γράφτηκαν ήταν τουλάχιστον ριζοσπαστικά.

Το έργο αυτό από τη μια τον έκανε διάσημο, από την άλλη τον έφερε αντιμέτωπο με το κυρίαρχο δόγμα της επο-

5. Ελληνική έκδοση: *Η κοινωνία της αφθονίας* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1970).

6. Ελληνική έκδοση: *Το νέον βιομηχανικόν κράτος* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1969).

7. Ελληνική έκδοση: *Οικονομία και κοινό συμφέρον* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1974).

χής. Η νεοκλασική φιλελεύθερη ορθοδοξία, που εκπροσωπείται από τον νομπελίστα Μίλτον Φρίντμαν (Milton Friedman), στηρίζει την κριτική της στο ότι ο J.K. Galbraith αμφισβήτησε τον μοναδικό ρόλο της ακραιφνούς ελεύθερης αγοράς και στο ότι ο καταναλωτής έχει δύναμη λόγω των ορθολογικών επιλογών του. Διαφορετική κριτική τού άσκησαν άλλοι νομπελίστες, όπως ο Ρόμπερτ Σόλουου (Robert Solow) και ο πιο σύγχρονος Πολ Κρούγκμαν (Paul Krugman), που τον κατηγορούν ότι η μεθοδολογία του στην ανάλυση του καπιταλισμού δεν είναι αυστηρά επιστημονική αλλά στηρίζεται σε επιλεκτικά στοιχεία. Η διαφωνία αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό την αντίθεση αυτών που θεωρούν τα οικονομικά θετική επιστήμη και αυτών που τα αντιμετωπίζουν ως κοινωνική επιστήμη. Σημειωτέον, ο Krugman είναι και ο ίδιος πολέμιος της ακραιφνούς κυριαρχίας της αγοράς και, στο δικό του μέτρο, υποστηρικτής της κρατικής παρέμβασης.

Από κει και ύστερα, παγκόσμια γνωστός πια καθηγητής (και η κριτική βοηθάει να γίνεται πιο διάσημος όταν προέρχεται από διάσημους), έγραψε πολύ και πήρε αμέτρητες επιστημονικές διακρίσεις και μετάλλια εντός και εκτός ΗΠΑ, ενώ έγινε πρόεδρος της American Economic Association το 1972. Από τα πολλά που έγραψε νομίζω ότι δεν μπορώ να παραβλέψω το *A Short History of Financial Euphoria*⁸ που γράφτηκε το 1993 και, αν και δεν προβλέπει την οικονομική κρίση του 2008, όμως βοηθάει να την κατανοήσουμε.

Αν πρέπει να κατατάξει κανείς σε μία σχολή σκέψης τον J.K. Galbraith, μπορεί να πει ότι είναι μετα-κείνσιανός

8. Ελληνική έκδοση: *Μια συνοπτική ιστορία της οικονομικής ευφορίας* (Εκδόσεις Α.Α. Λιβάνη, 1993).

(μεταξύ κράτους και αγοράς) και ασχολείται με θεσμικά οικονομικά, που εξηγούν τις εξελίξεις της οικονομίας και προτείνουν πολιτική μελετώντας θεσμούς. Ωστόσο, αυτό που ο ίδιος πίστευε ακράδαντα είναι ότι σχολές, δόγματα και ταμπέλες κάνουν περισσότερο κακό παρά καλό. Αυτό που πιστεύω ότι τον χαρακτηρίζει και πρέπει να συγγραφτήσει κανείς από την ακαδημαϊκή του συνεισφορά είναι ότι ήταν ένας άνθρωπος μπροστά από την εποχή του, που πίστευε πως πρέπει η οικονομική επιστήμη να εξελίσσεται καθώς αλλάζουν οι συνθήκες. Η συμβατική σοφία (conventional wisdom) αποτελείται από ιδέες που τις ξέρουν όλοι, γιατί έχουν εμπεδωθεί με τον χρόνο, ωστόσο παύουν κάποια στιγμή να ισχύουν γιατί η πραγματικότητα έχει αλλάξει. Τότε, το να τις ακολουθεί κανείς πιστά γίνεται επικίνδυνο. Οπότε ο σωστός επιστήμονας πρέπει να αντιτίθεται σε αυτή τη συμβατικότητα με όποια μέσα διαθέτει.

Πολλές από τις σκέψεις του επηρέασαν σημαντικά τους μεταγενέστερους και θέματα όπως η άνιση κατανομή του εισοδήματος, η κριτική του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ως μέσου μέτρησης της ευημερίας, ο κυρίαρχος ρόλος των μεγάλων επιχειρήσεων και η ασυμμετρία της δύναμής τους, καθώς και η ευθύνη του χρηματοπιστωτικού τομέα στις οικονομικές κρίσεις βρίσκονται σήμερα, σχεδόν δεκαπέντε χρόνια μετά τον θάνατό του, στο κέντρο της έρευνας των οικονομικών επιστημών. Χωρίς να μπορεί να ειπωθεί ότι είχε παντού δίκιο ή παντού άδικο, συνεισέφερε σημαντικά σε έναν γόνιμο διάλογο.

Η κοινωνική και λογοτεχνική παρακαταθήκη του John Kenneth Galbraith

Αυτή η κάπως εκτεταμένη αναφορά στο επιστημονικό έργο μπορεί να χρησιμεύσει ως μια εισαγωγή στο έργο του ως πολίτη και ως λογοτέχνη. Ο οικονομολόγος που πιστεύει στην αντιμετώπιση της πραγματικότητας με γνώμονα τις εξελίξεις και τις αλλαγές της κοινωνίας ήθελε και άλλες διεξόδους. Η μία ήταν η ενασχόλησή του με την πολιτική: υπήρξε σύμβουλος προέδρων και πρέσβης των ΗΠΑ στις Ινδίες. Η άλλη διεξοδος ήταν η λογοτεχνία. Ως πολίτης, ενεργό στέλεχος του Αμερικανικού Δημοκρατικού Κόμματος, συνεργάστηκε με τους προέδρους Ρούζβελτ και Κένεντι, ενώ ως πρέσβης στις Ινδίες συνεργάστηκε με τον πρόεδρο Τζαφαχαρλάλ Νεχρού (Jawaharlal Nehru). Φαίνεται ότι από αυτή τη θέση βοήθησε να ξεκινήσει το μεταγενέστερο κατόρθωμα της ενσωμάτωσης των Ινδίων στην τεχνολογική επανάσταση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, δημιουργώντας ένα από τα πρώτα μεγάλα ινδικά ινστιτούτα τεχνολογίας, με πρότυπο το MIT. Υπήρξε και ιδρυτικό μέλος της προοδευτικής οργάνωσης Americans for Democratic Action (ADA) μαζί με την Έλινορ Ρούζβελτ (Eleanor Roosevelt) και τον Χιούμπερτ Χάμφρεϊ (Hubert Humphrey).

Ωστόσο, το λογοτεχνικό του έργο, χωρίς πολιτικούς ή ακαδημαϊκούς περιορισμούς, φαίνεται ότι είναι αυτό που τον απελευθερώνει και επιτρέπει να τον γνωρίσει κανείς καλύτερα. Κάποια βιβλία αναφέρονται σε θέματα πολιτικής της εποχής του, άλλα είναι καθαρά εκλαϊκευμένη επίσημη, με πιο χαρακτηριστικό το *Economics, Peace and*

*Laughter: A Contemporary Guide*⁹ (1971), *Money: Whence it Came, Where it Went*¹⁰ (1975) και *Almost Everyone's Guide to Economics* (1978). Έχει γράψει και τα απομνημονεύματά του όπως και ταξιδιωτικές εντυπώσεις ιδιαίτερα από τις Ινδίες και την Κίνα, αλλά όχι μόνο. Έγραψε όμως και μυθιστορήματα. Το πρώτο, μεταξύ απομνημονευμάτων και μυθιστορήματος, είναι το *The Scotch*, που εξιστορεί τα παιδικά του χρόνια στον Καναδά. Το *The Triumph: A Novel of Modern Diplomacy*¹¹ (1968) σατιρίζει τον διπλωματικό μηχανισμό των ΗΠΑ τοποθετώντας την πλοκή σε μια φανταστική χώρα της Λατινικής Αμερικής όπου ο δικτάτορας ανατρέπεται από προοδευτικές δυνάμεις.¹² Φαίνεται ότι σε αυτή την περίπτωση η έμπνευση ήρθε από τις προσωπικές του αντιθέσεις με το Υπουργείο Εξωτερικών. Και βέβαια, το *A Tenured Professor*, στο οποίο θα αναφερθώ εκτενέστερα.

Στα μυθιστορήματά του είναι ελεύθερος να στιγματίζει τη γραφειοκρατία, τη συμβατική σοφία, τη χρησιμότητα της νεοκλασικής μαθηματικής προσέγγισης, την κυριαρχία της αγοράς και ακόμα και το ίδιο το ακαδημαϊκό περιβάλλον στο οποίο έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Διερωτάται κανείς ίσως γιατί έγραψε σατιρικά μυθιστορήματα. Βέβαια, απάντηση σε αυτό το ερώτημα θα

9. Ελληνική έκδοση: *Οικονομία και ειρήνη – Θέματα και πρόσωπα* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1971).

10. Ελληνική έκδοση: *Το χρήμα: Από πού ήρθε, πού πήγε* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1976).

11. Ελληνική έκδοση: *Ο θρίαμβος. Μυθιστόρημα της σύγχρονης διπλωματίας* (Εκδόσεις Παπαζήση, 1969).

12. Προς αποφυγή παρεξηγήσεων, σημειώνω ότι το πραξικόπημα εναντίον του Σαλβαδόρ Αλιέντε έγινε το 1973, ενώ το βιβλίο γράφτηκε το 1968.

μπορούσε να δώσει μόνο ο ίδιος. Αλλά λογικά πρέπει κανείς να δει τα μυθιστορήματα, πιστεύω, ως μια έξυπνη κριτική κίνηση με την οποία πλησιάζει το ευρύ κοινό, χωρίς να γίνεται βαρετός και χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Ίσως οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ να αναγνωρίζουν κάποιους «κακούς» μέσα στους ήρωές του. Οι περισσότεροι όμως το διαβάζουν σαν ένα εύπεπτο μυθιστόρημα που τους αφήνει κάποια κριτική γεύση και κάποια καλύτερη γνώση των αδύτων της αμερικανικής πολιτικής και των διάσημων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Με αυτό το πρίσμα προτείνω να το διαβάσουν και οι αναγνώστες.

Και κάτι τελευταίο για τη λογοτεχνική του παρακαταθήκη: το πνεύμα με το οποίο γράφει έχει αφήσει ένα σωρό αποφθέγματα και ευφυολογήματα, που συνοψίζουν τη συμβολή του στον τρόπο σκέψης μας. Ίσως για αυτά μπορεί κανείς να τον συγκρίνει περισσότερο με τον Τζορτζ Μπέρναρντ Σο (George Bernhard Shaw) ή ακόμα και τον Όσκαρ Ουάιλντ (Oscar Wilde) παρά με καθηγητή πανεπιστημίου. Ίσως από εκεί εμπνέεται και η κριτική που του ασκείται. Ωστόσο, δεν μπορώ να αποφύγω τον πειρασμό να παραθέσω μερικά από αυτά που μου φαίνονται πιο εύστοχα και συγχρόνως βοηθάνε να κατανοήσουμε το σκεπτικό του όταν έγραφε αυτό το βιβλίο:¹³ «In economics, the majority is always wrong; Economics is extremely useful as a form of employment for economists», και τέλος, «The only function of economic prediction is to make astrology look respectable». Αυτό το τελευταίο χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα πρόσφατα, όταν διαπιστώθηκε ότι οι οικονομολόγοι δεν είχαν προβλέψει την κρίση του 2008.

13. Όποιος θέλει μια συνολική λίστα υπάρχει το https://www.brainyquote.com/authors/john_kenneth_galbraith.

Λίγα λόγια για το A Tenured Professor

Το βιβλίο γράφτηκε το 1990, όταν ο J.K. Galbraith ήταν καταξιωμένος και ελεύθερος να ασκήσει κριτική. Το διάβασα με ενθουσιασμό πριν από είκοσι πέντε χρόνια, μια εποχή που ως νεαρή περπατούσα στις γειτονιές στις οποίες αναφέρεται το βιβλίο και είχα έναν απεριόριστο θαυμασμό για τα διάσημα αμερικανικά πανεπιστήμια. Το διάβασα όμως ξανά τώρα με ακόμα μεγαλύτερο ενθουσιασμό για να γράψω αυτή την εισαγωγή. Ήταν για εμένα μια ευκαιρία να το δω κάτω από άλλο φως.

Το πρόβλημα είναι ότι αν πω πολλά για το βιβλίο θα προδώσω την πλοκή και θα χαλάσω τη χαρά του αναγνώστη να τα ανακαλύψει μόνος του. Χωρίς λοιπόν να προδώσω την πλοκή, θέλω να πω λίγα πιο γενικά πράγματα.

Η βάση του βιβλίου είναι η εναλλαγή του περιβάλλοντος με την ίδια την ιστορία. Το περιβάλλον προσδιορίζει την πλοκή και την εξέλιξη της ιστορίας αλλά και η ιστορία χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει το περιβάλλον.

Ο χώρος και ο χρόνος του μυθιστορήματος είναι κάτι σαν παραμύθι, αφού διαδραματίζεται σε ειδυλλιακό περιβάλλον που όλοι θαυμάζουν. Βοστόνη, Χάρβαρντ, πλούτη, δόξα. Επιπλέον, στο κέντρο της πλοκής είναι μια έννοια των οικονομικών, η έννοια των ορθολογικών προσδοκιών (rational expectations), που είναι μέρος της συμβατικής σοφίας των οικονομολόγων: οι συμμετέχοντες σε μια αγορά κατά την ορθόδοξη θεωρία προσπαθούν να μεγιστοποιούν τη συνολική τους χρησιμότητα και έχουν ορθολογικές προσδοκίες. Αυτό είναι το κυρίαρχο δόγμα που θεωρείται αυτονόητο και σεβαστό.

Μέσα από την ιστορία διαφαίνονται πολλά από τα στοιχεία της προσωπικότητας του συγγραφέα, ενώ το

χιούμορ και η ειρωνεία του είναι διάχυτα. Εφόσον όλη η πλοκή κινείται στο δικό του περιβάλλον δεν φείδεται εκφράσεων απομυθοποίησης. Εκφράζει τις αντιρρήσεις του στο σύστημα παίρνοντας αφορμή από την πλοκή για να πει ότι η «μια εδραιωμένη ακαδημαϊκή παράδοση που καθιστά την κίνηση υποκατάστατο της σκέψης», «αν οι προβλέψεις δεν είναι αξιόπιστες, τότε τι αξία έχουν;» «λαθεμένες ή και κακόβουλες πληροφορίες είναι πολύ διαδεδομένες στις οικονομικές εκθέσεις» και, τέλος, να στιγματίσει την ομφαλοσκοπηση του ακαδημαϊκού κατεστημένου: «Μην αποσπάσαι σε πολλές πολιτικές και δημόσιες δραστηριότητες. Αυτού του είδους τα πράγματα είχαν ως αποτέλεσμα να πάνε χαμένοι πολλοί καλοί οικονομολόγοι». Και βέβαια, εφόσον πρόκειται για μυθιστόρημα, μπορεί να λείει ακόμα και πράγματα που ξεφεύγουν εντελώς από την πολιτική ορθότητα, όπως «γιατί να προσπαθείς να πείσεις τους πολιτικούς όταν μπορείς να τους εξαγοράσεις;». Νομίζω ότι αξίζει να αναφερθεί όπως η πληροφορία για τη μονιμότητα: «Η μονιμότητα επινοήθηκε αρχικώς για να προστατεύσει ριζοσπάστες καθηγητές, όσους προκάλουσαν την καθεστηκυία τάξη. Αλλά δεν έχουμε πλέον τέτοιους ανθρώπους στα πανεπιστήμια και η αιτία είναι η ίδια η μονιμότητα. Όταν στις μέρες μας έρχεται η ώρα να την αποδώσεις, οι ριζοσπάστες αποκλείονται. Αυτή είναι η πρωταρχική της λειτουργία. Είναι, αλήθεια, ένα πολύ καλό σύστημα – διατηρεί την ακαδημαϊκή ζωή σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο ηρεμίας».

Αυτά που γράφω για το βιβλίο είναι αυτά που δένουν τη ζωή του συγγραφέα με το περιβάλλον και την ιστορία του *A Tenured Professor*. Η ίδια η ιστορία έχει εναλλαγές στην πλοκή που οδηγούν τον αναγνώστη μια εδώ και μια εκεί. Τελικά, με τίνος το μέρος είμαστε, ποιος έχει δίκιο

και ποιος άδικος; Πώς έρχεται η κάθαρση; Τι είναι μύθος και τι αλήθεια, τι απομυθοποιείται;

Σας αφήνω να κρίνετε και να απολαύσετε.

*

Αφού τα έγραψα όλα αυτά, δεν μπορώ παρά να αναλογιστώ με τρυφερότητα και ένα χαμόγελο πόσα θα μπορούσε να προσφέρει ο J.K. Galbraith σήμερα, στην εποχή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, του δογματικού λαϊκισμού, των fake news, αν αναλάμβανε με μορφή μυθιστορήματος να αποδομήσει τη σημερινή συμβατική σοφία και δογματική σκέψη.

Λένα Τσιπούρη

*Στον Τζορτζ Μπολ**

«Γιατί δεν μου μίλησε κάποιος
νωρίτερα για τα τραπεζιτικά;»

Κανένα από τα πρόσωπα στο βιβλίο δεν διδάσκει στο Χάρβαρντ και δεν είναι άλλως υπαρκτό, εκτός από ένα. Στον καθηγητή ΜακΚρίμον έχω αποδώσει συγκεκριμένα ακαδημαϊκά χαρακτηριστικά και συμπεριφορές στα οποία, προϊόντος του χρόνου, προσπάθησα ο ίδιος να αντισταθώ.

Η Λέσχη Διδασκόντων του Χάρβαρντ, που προσφάτως «αναβαθμίστηκε», περιγράφεται όπως ήταν την εποχή κατά την οποία εκτυλίσσεται η ιστορία.

Τη στιγμή που το βιβλίο οδεύει προς το τυπογραφείο, ο πρόεδρος των ΗΠΑ και το Αμερικανικό Κογκρέσο βρίσκονται σε συζητήσεις για μια μεταρρύθμιση των Επιτροπών Πολιτικής Δράσης. Όποιο και αν είναι το αποτέλεσμα, η λύση που προτείνεται εδώ είναι προτιμότερη.

* George Wildman Ball (1909-1994): Αμερικανός διπλωμάτης και τραπεζίτης. Υπηρέτησε ως Υφυπουργός Εξωτερικών από το 1961 έως το 1966 και, μάλιστα, έμεινε γνωστός καθώς συμβούλευσε τον πρόεδρο να αποφύγει περαιτέρω στρατιωτική ανάμειξη στο Βιετνάμ. Ο Μπολ ήταν συνεργάτης και φίλος του J.K.G. Αναλυτικότερες πληροφορίες για τον Τζ. Μπολ και τη φιλική σχέση του με τον J.K.G. στο Επίμετρο.

Σημείωση: Το κείμενο του J.K. Galbraith δεν περιλαμβάνει καθόλου υποσημειώσεις. Όλες έχουν προστεθεί από τον Επιστημονικό Επιμελητή. Από τη θέση αυτή θέλω να ευχαριστήσω τον συνάδελφο και φίλο Αναπληρωτή Καθηγητή Οικονομικής Πολιτικής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Γιώργο Στασινόπουλο για τις χρήσιμες συμβουλές του στην απόδοση οικονομικών όρων.

Η ΜΑΚΡΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΤΟ ΧΑΡΒΑΡΝΤ ΓΙΑΡΝΤ,¹ το πάλαι ποτέ κέντρο της κολεγιακής και πανεπιστημιακής διδασκαλίας, είναι ένας περιφραγμένος χώρος λίγο μεγαλύτερος από είκοσι στρέμματα, όπου σήμερα υπάρχουν μόνο βιβλιοθήκες, μερικές αίθουσες διδασκαλίας, το εντυπωσιακό κτίριο της διοίκησης, αρκετοί κοιτώνες για τους νεοεισακτέους, μία εκκλησία και μια έκταση με γρασίδι όπου πραγματοποιούνται οι ετήσιες τελετές αποφοίτησης. Οι φοιτητές της ιατρικής, της δημόσιας υγείας, της οδοντιατρικής, της διοίκησης επιχειρήσεων και κάποιοι της νομικής και

1. Harvard Yard: Είναι το παλαιότερο μέρος του campus και αποτελεί το ιστορικό κέντρο του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ. Η συνολική του έκταση είναι 22,5 στρέμματα. Περιλαμβάνει κτίρια, αύλειους χώρους και μεγάλα πάρκα. Τα επιβλητικά κτίρια είναι δύο: το κέντρο της διοίκησης με το γραφείο του προέδρου και άλλων υψηλών αξιωματούχων, και η εκκλησία. Διάφορα άλλα κτίρια χρησιμοποιούνται ως βιβλιοθήκες, αίθουσες διδασκαλίας και γραφεία κάποιων τμημάτων. Πολλά κτίρια χρησιμοποιούνται ως κοιτώνες των νεοεισακτέων. Η έκταση οριοθετείται περιμετρικά από τη λεωφόρο Μασαχουσέτης και άλλους μεγάλους δρόμους, είναι περιφραγμένη με κάγκελα και αραιότερα με τούβλινα τοιχεία, και έχει είκοσι επτά πύλες.

των θετικών επιστημών το βλέπουν σπανίως, αν όχι ποτέ. Ωστόσο, από όλους τους άνδρες και τις γυναίκες του Χάρβαρντ, θεωρείται τόπος ιδιαιτέρως συμβολικός και υψηλής νοσταλγικής και τελετουργικής σημασίας: υπάρχει ένας τόνος επισημότητας όταν γίνεται αναφορά στο Γιארντ. Κάποτε, σε ομιλία του εκεί, ο Τζον Φ. Κένεντι είπε ότι ήταν χαρούμενος που επέστρεφε στην πανεπιστημιούπολη² του Χάρβαρντ. Οι αντιδράσεις ήταν δριμύεις. Ομολογουμένως, οι πολυάσχολοι πολιτικοί δεν γράφουν πάντα οι ίδιοι τους λόγους τους. Όμως, θεωρήθηκε ιδιαιτέρως ανάρμοστο αυτό να το επιβεβαιώνει τόσο αδιαμφισβήτητα ένας απόφοιτος του Χάρβαρντ,³ καθώς ήταν καταφανές ότι δεν είχε διαβάσει εκ των προτέρων όσα επρόκειτο να πει.

Στη μία πλευρά του Γιארντ βρίσκεται η οδός Κούνισι, ένας μονόδρομος που το διαχωρίζει από το Μουσείο Τέχνης, από ένα Κέντρο για τη μελέτη των εικαστικών τεχνών και από ένα εστιατόριο για τους πρωτοετείς φοιτητές.⁴ Όταν φοιτήτριες έγιναν για πρώτη φορά δεκτές στις εστίες του Χάρβαρντ, χρησιμοποιήθηκε δοκιμαστικά ο όρος πρωτοετή άτομα,⁵ αλλά τελικώς δεν καθιερώθηκε.

Επίσης, βγαίνοντας από μια πολυσύχναστη πύλη του Γιארντ και διασχίζοντας την οδό Κούνισι βρίσκεται η Λέσχη Διδασκόντων.⁶ Είναι ένα κτίριο σε απομί-

2. Campus στο κείμενο του J.K.G.

3. Harvard man στο κείμενο του J.K.G.

4. Freshmen στο κείμενο του J.K.G.

5. Freshperson στο κείμενο του J.K.G.

6. Faculty Club στο κείμενο του J.K.G. Αναφέρεται στο Harvard Faculty Club που πρωτολειτούργησε το 1920 ως ιδιωτική λέσχη.

μηση γεωργιανού ρυθμού που, όπως πολλά κτίρια στο Χάρβαρντ, μοιάζει να χτίστηκε χωρίς αρχιτέκτονα και χωρίς να ακολουθεί κάποια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική σχολή. Στο ισόγειο της λέσχης, στην είσοδο, υπάρχει ένας ευρύχωρος προθάλαμος και προς τα αριστερά, έπειτα από ένα μικρό γκισέ υποδοχής και μερικές γκαρνταρόμπες, υπάρχει ένα μεγάλο, ορθογώνιο, φωτεινό δωμάτιο, που προοριζόταν αρχικά για κέντρο κοινωνικής συνάθροισης του πανεπιστημίου, όπου τα μέλη του διδακτικού προσωπικού θα συγκεντρώνονταν για να μελετήσουν και να κουβεντιάσουν μετά το μεσημεριανό. Αυτό δεν συνέβη.

Το δωμάτιο και η επίπλωση είναι άχαρα και δίνουν την αίσθηση ότι ακόμη και όταν αγοράστηκαν ήταν φθαρμένα. Διατίθενται εφημερίδες, αλλά, έως να φτάσει το απόγευμα, είναι διαλυμένες και ταλαιπωρημένες από τη χρήση, με μοναδική εξαίρεση τους *Times* του Λονδίνου και κάποιες άλλες εφημερίδες του εξωτερικού, που έχουν προστεθεί για να προσδώσουν μια κοσμοπολίτικη αύρα, αλλά ποτέ κανείς δεν είδε κάποιον να τις διαβάζει. Υπάρχουν επίσης περιοδικά, πολλά από τα οποία εξακολουθούν να έρχονται δωρεάν, εκ παραδρομής των υπηρεσιών συνδρομής. Σε κάποια περίοδο, σε ένα από

Το 1931 στεγάστηκε στην οδό Κούνισι και ήταν ανοιχτό για οποιοδήποτε άρρεν μέλος του διδακτικού προσωπικού. Το 1965 άρχισε να δέχεται και μέλη του διοικητικού προσωπικού του πανεπιστημίου, ενώ από το 1968 γυναίκες έγιναν δεκτές ως πλήρη μέλη. Πλέον προσφέρει τη δυνατότητα συναντήσεων, συνεδριάσεων, συνεστιάσεων και διαμονής σε ευρεία γκάμα ατόμων, σε καθηγητές του Χάρβαρντ, απόφοιτους, μέλη της επιχειρηματικής κοινότητας του Κέιμπριτζ και τους προσκεκλημένους τους.

τα τραπέζια, υπήρχε μια καφετιέρα και φλιτζάνια για να ενθαρρύνονται η χαλάρωση και η κουβέντα μετά το φαγητό. Ούτε και αυτά επιτεύχθηκαν.

Το είδος του κοινωνικού σκοπού που εξυπηρετεί η λέσχη επιτελείται στις τρεις τραπεζαρίες που εκτείνονται προς τα δεξιά της εισόδου. Εκεί, για δύο με τρεις ώρες κάθε μεσημέρι, υπάρχει μια ευχάριστη κινητικότητα. Σερβιτόρες και σποραδικώς κάποιος σερβιτόρος κυκλοφορούν και προσφέρουν φαγητό με εκπληκτική αποτελεσματικότητα. Η διακόσμηση, αν και αδιάφορη, δεν είναι ακαλαίσθητη. Ελάχιστοι σταματούν για να παρατηρήσουν τα μεγάλα πορτρέτα-ελαιογραφίες που κοιτούν από τους τοίχους, παλαιά δώρα στα πανεπιστημιακά μουσεία που δεν θεωρήθηκαν αρκετά καλά ώστε να τύχουν πιο ευυπόληπτης έκθεσης. Κανένας από τους εικονιζόμενους δεν είναι σήμερα γνωστός.

Στη μία άκρη της μεγαλύτερης τραπεζαρίας και κοντά στις πόρτες που οδηγούν στις άλλες δύο βρίσκεται η μακρά τράπεζα. Είναι, κατά κοινή ομολογία, το σημαντικότερο κέντρο κοινωνικότητας του πανεπιστημίου. Ένας καθηγητής της κλασικής φιλολογίας πρότεινε κάποτε να ονομαστεί *επίκεντρο*⁷ του κολεγίου, αλλά ούτε και αυτή η απόπειρα τελεσφόρησε.

Στα μικρότερα τραπέζια των τριών δωματίων νεότεροι πανεπιστημιακοί συγκεντρώνονται για ουσιώδεις συζητήσεις ή για να ψυχαγωγήσουν τους πολυάριθμους επισκέπτες του πανεπιστημίου, οι οποίοι, μένοντας πιστοί σε μια εδραιωμένη ακαδημαϊκή παράδοση που καθιστά την κίνηση υποκατάστατο της σκέψης, ταξιδεύουν

7. *Epicentrum* στο κείμενο του J.K.G.